

# کهن الگوی فرازپویی

نقد اسطوره شناختی بر اساس نظریه یونگ

منطق الطیر، باب برزویه طبیب، سیدارتا، بلوهر و بوذاسف، پرنده‌ای به نام آذرباد، در پس آینه

مؤلف

دکتر ملیحه حدیدی

دکتر شهربانو صحابی

www.ketab.ir

نشر زیان آکادمیک

# ACADEMIC

## Registered Office

Zaban Academic Publishing, Bloor Commercial Center, University Square, Tabriz, Iran.

Postal Code: 5156913616

Website: [www.acpub.ir](http://www.acpub.ir)

Phone: +984133251266

This edition first published 2022

For details of our global editorial offices, for customer services, and for information about how to submit your books, translations and researches for publication

please see our website at [www.acpub.ir](http://www.acpub.ir)

Copyright © 2022 by Zaban Academic Publishing

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, except as permitted by Iran Copyright without the prior permission of the publisher.

Zaban Academic also publishes its books in a variety of electronic formats. Some content that appears in print may not be available in electronic books

## National Library and Archive of Iran Data

Title of the book

**A Transcendental Archetype: A Mythological Criticism Based on Jung's Theory**

Includes bibliographical references

Authors: Maliheh Hadidi and Shahrbanoo Sahabi

Book cover designer and layout editor: Majid Khorsand

ISBN: 978-622-7536-18-8

Printed and bound in Iran.

## کهن الگوی فراژپویی: نقد اسطوره شناختی بر اساس نظریه یونگ

منطق الطیر، باب برزویه طیب، سیدارتا، بلوهر و بوذاسف، پرنده‌ای به نام آذریاد، در پس آینه

مؤلفین: دکتر ملیحه حدیدی و دکتر شهربانو صحابی

ویراستار: دکتر سول کاظم زاده | صفحه آرا: مجید خرسند | ناشر: زبان آکادمیک

ویراست اول | نوبت اول | سال چاپ ۱۴۰۰ | قطع وزیری | صفحه ۳۴۵ | تیراژ ۱۰۰۰

شابک ۹۷۸-۶۲۲-۷۵۳۶-۱۸-۸ | قیمت ۳۵۰۰۰ تومان

## ACADEMIC نشر بین‌المللی زبان آکادمیک

سرشناسه ملیحه حدیدی Maliheh Hadidi ۱۳۵۰

عنوان و نام پدیدآور

کهن الگوی فراژپویی: نقد اسطوره شناختی بر اساس نظریه یونگ منطق الطیر، باب برزویه طیب، سیدارتا، بلوهر و بوذاسف، پرنده‌ای به نام آذریاد، در پس آینه

ملیحه حدیدی و شهربانو صحابی

مشخصات نشر: تبریز: انتشارات زبان آکادمیک، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۳۴۵ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۵۳۶-۱۸-۸.

وضعیت فهرست‌نویسی: فنی

یادداشت کتابنامه: ص. ۳۲۷-۳۳۸.

عنوان دیگر: نقد اسطوره‌شناختی بر اساس نظریه یونگ منطق الطیر، باب برزویه طیب، سیدارتا، بلوهر و بوذاسف، پرنده‌ای به نام آذریاد، در پس آینه.

شناسه افزوده: شهربانو صحابی Shahrbanoo Sahabi ۱۳۴۰

موضوع: یونگ، کارل گوستاو، ۱۸۷۵-۱۹۶۱ م. -- دیدگاه درباره نمونه ازلی در ادبیات.

Jung, Carl Gustav -- Views on Archetype (Psychology) in literature

موضوع: افسانه‌ها و قصه‌های ایرانی -- تاریخ و نقد -- Iran-- History & criticism

موضوع: اساطیر ایرانی -- تاریخ و نقد -- Mythology, Iranian-- History and criticism

موضوع: نمونه ازلی در ادبیات Archetype (Psychology) in literature

رده‌بندی کنگره: PIR۳۹۹۳

رده‌بندی دیویی: ۳۹۸/۲۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۴۶۰۱۳

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است. هیچ بخشی از کتاب به هیچ شکلی اعم از کپی یا اسکن در هرگونه رسانه ای از جمله کتاب، لوح فشرده،

سایت اینترنتی یا مجلات، بدون اجازه کتبی از ناشر غیر قانونی بوده و موجب پیگرد قانونی است.»

نشانی مرکز پخش: تبریز، فلکه دانشگاه، برج بلور، انتشارات زبان آکادمیک.

تلفن: ۰۴۱۳۳۲۵۱۲۶۶ سفارش از واتساپ ۰۹۱۳۴۰۶۲۷۹۷ وبسایت: [www.acpub.ir](http://www.acpub.ir)

## فهرست مطالب

|                                                                              |     |
|------------------------------------------------------------------------------|-----|
| پیشگفتار.....                                                                | ۵   |
| فصل اول                                                                      |     |
| نقد اسطوره‌شناختی.....                                                       | ۹   |
| فصل دوم                                                                      |     |
| تحلیل کهن‌الگوی فرازپویی در «منطق‌الطیر» بر اساس نظریه یونگ.....             | ۴۹  |
| فصل سوم                                                                      |     |
| تحلیل کهن‌الگوی فرازپویی در «باب برزویه طبیب» بر اساس نظریه یونگ.....        | ۱۴۶ |
| فصل چهارم                                                                    |     |
| تحلیل کهن‌الگوی فرازپویی در «سیدار» بر اساس نظریه یونگ.....                  | ۱۷۳ |
| فصل پنجم                                                                     |     |
| تحلیل کهن‌الگوی فرازپویی در «بلوهر و بوذاسف» بر اساس نظریه یونگ.....         | ۲۰۵ |
| فصل ششم                                                                      |     |
| تحلیل کهن‌الگوی فرازپویی در «پرنده‌ای به نام آذرباد» بر اساس نظریه یونگ..... | ۲۳۷ |
| فصل هفتم                                                                     |     |
| تحلیل کهن‌الگوی فرازپویی در «در پس آینه» بر اساس نظریه یونگ.....             | ۲۷۱ |
| کتابنامه.....                                                                | ۳۲۰ |

## پیشگفتار

در روان‌شناسی یونگ برای بسیاری از رفتارها، تفکرات، آرمان‌ها، جهان‌بینی‌ها و حرکت‌های فردی و جمعی بشر نمونه‌ای کهن و ناملموس در ناخودآگاه جمعی موجود است که فرد را بدون آن‌که بداند به سوی هدفی خاص هدایت می‌کند. رفتارها و تفکرات ویژه‌ای که در ضمیر ناخودآگاه او بالقوه وجود دارد، در عمل به فعلیت می‌رساند و به آن ماهیت عینی می‌بخشد. یکی از این تفکرات فرازپویی، کمال‌جویی و رسیدن به تمامیت است که امری فطری و کهن‌الگویی است که در همه انسان‌ها به ودیعه‌نهاد شده‌است. یونگ این جد و جهد برای شکوفایی و به کمال فردیت رسیدن را، همراه با سیر و سفر، «فرایند فردیت» یا سفر به ناخودآگاه می‌نامد. تفرّد فرایندی است که شخص از طریق آن به سوی تحقّق «خود» حرکت می‌کند. تفرّد یعنی «فرد» شدن، «رسیدن به خود» یا «خودشکوفایی». هدف تفرّد این است که «خود» را از پوشش‌های نقاب از یک سو، و از قدرت اغواگر تصاویر ازلی از سوی دیگر خلاص کند. هدف نوعی «ضرورت روانی گریزناپذیر» است و تنها افرادی می‌توانند به درجه بالاتری از هشیاری دست‌یابند که از آغاز به سوی آن فراخوانده شده‌اند. فردیت به معنای شخص خود شدن است و فرایندی، زنده و پویاست. بنابراین «خودیابی» یا «خودشناسی» هم معنا می‌شود.

کهن‌الگوی فرازپویی یا کمال‌جویی، زیر مجموعه فرایند فردیت یونگ محسوب می‌شود و در روان‌شناسی خصوصیتی است که فرد برای رسیدن به بالاترین استاندارد و داشتن بهترین عملکرد تلاش می‌کند. چنین شخصی حس می‌کند که زندگی روزمره، عادات، قوانین و آداب، رسوم و عوامل محیطی، مسئول به تأخیر انداختن، مانع شدن و از شکل انداختن و ناقص شدن رشد و مانع تکامل و پیشرفت او هستند. او معمولاً خانواده، جامعه و گروه خود را ترک نموده و راهی سفر پرفراز و نشیبی برای یافتن پاسخ سوالات،

یافتن راز و رمز حیات و رسیدن به رستگاری، می‌شود. یونگ چنین تلاشی را که فرد از طریق آن از «من» به سوی «خود» حرکت می‌کند، تفرد می‌نامد.

کهن الگوی فرازپویی را می‌توان هم‌تراز سلوک عرفانی شمرد که در آن فرد آگاهانه در مسیر خودشناسی گام می‌نهد و تحت تعلیم پیری آگاه مسیری را که غایت آن از همان آغاز مشخص و منازل آن کاملاً تبیین شده‌است، پشت سر می‌گذارد.

این شش داستان برگزیده: منطق الطیر، باب برزویه طیب، سیدارتا، بلهر و بوداسف، پرنده‌ای به نام آذرباد و در پس آینه، درحقیقت «گزارش یک جستجویست». این داستان‌ها سفر طولانی و پرنج و مشقت قهرمانانی را روایت می‌کنند که به جستجوی حقیقت می‌پردازند. فکر این جستجو و تصمیم برای حرکت، نشان‌دهنده آغاز فرایند فردیت است. خصیصه کمال‌جویی و فراپویی شخصیت‌ها درست است که به ظاهر متفاوت می‌باشد اما در بطن معنا و در زبان تفسیری و اسطوره‌ای همه به یک حقیقت اشاره دارد و آن رسیدن به خویشتن است.

نقد اساطیری یا اسطوره‌گرا (Myth criticism) تلاشی است که اثر ادبی را با توجه به مباحث اسطوره‌شناسی با رویکردی تلفیقی میان‌رشته‌ای و علمی مانند مردم‌شناسی، دین‌شناسی و روانشناسی بررسی می‌کند. این دیدگاه با بررسی شکل بیرونی ظهور کهن الگوها در اقسام پدیده‌های فرهنگی، اعم از ادیان، آیین‌ها و آثار ادبی و هنری می‌پردازد و روانشناسی هم کیفیت محتوایی و روند شکل‌گیری این الگوهای کهن را در روان بشری توصیف می‌کند. نقد اساطیری بر مبنای شکل کاربردی‌اش، زمینه‌های متنوعی چون «نقد کهن الگویی» و «نقد یونگی» را دربرمی‌گیرد و به جهت پیوند استوار و مستقیم اساطیر با کهن الگوها، اساساً جدایی میان دو شیوه نقد اسطوره‌ای و نقد کهن الگویی محسوس نیست و ملازم یکدیگرند. اسطوره به یک اعتبار همان کهن الگوست، اگر جنبه روایی داشته‌باشد. یعنی اگر مفاهیم نمادها در اسطوره مطرح گردد، کهن الگو به حساب می‌آید. بنابراین «نقد اسطوره‌ای» نقدی است که به کشف ماهیت و ویژگی‌های اسطوره‌ها و کهن الگوها و نقش آن‌ها در ادبیات می‌پردازد.

به عبارتی در بررسی آثار ادبی منتقدان اسطوره‌ای می‌کوشند، نخست رمزها و نمادهای آشکار و پنهان موجود در ساختار متن ادبی را کشف کنند و با تحلیل روانشناسانه نمادها، ارتباط آن‌ها را با الگوهای ازلی موجود در روان جمعی بشر تشریح کنند و همچنین عناصر و درون‌مایه‌های نمادینه موجود در روایت اثر ادبی را به ژرف‌ساخت کهن‌الگویی آن‌ها تأویل کنند.

وجود شباهت‌های میان متون ادبی جهان، به خصوص داستان‌های بی‌شمار با موضوع، پیرنگ و شخصیت‌های مشابه و مکرر، به قلم نویسندگانی که همدیگر را نمی‌شناخته و نمی‌توانستند از تجربیات ادبی یکدیگر استفاده کنند؛ باعث شد تا در این اثر، با بهره‌مندی از شیوه تطبیق روشمند و نظاممند متون، مبنی بر نقد اسطوره‌شناختی، و با آگاهی از اصول و مفروضات بنیادین نقل کهن‌الگویی، شش اثر نمادین از میان حجم انبوهی از آثار داستانی جهان، متعلق به اعصار و قرون مختلف، از گذشته تا امروز، انتخاب گردد.

این اثر با تحلیل کارکرد معناسازانه کهن‌الگوهای موجود در داستان‌های مورد نظر، ضمن بازنمایی، شخصیت‌ها، اعداد، تضادها و رنگ‌ها و شکل‌های کهن‌الگویی، زیرساخت‌ها و بن‌مایه‌های آن‌ها را بیان کرده و وجوه شباهت آثار مورد نظر را بررسی کرده- است. همچنین از طریق تحلیل کهن‌الگویی پیرنگ روایت‌ها، ضمن نشان دادن کهن‌الگو- ها، هسته اصلی رویدادها را بر مدار دو پیرنگ «سیر و سلوک و پاگشایی» تحلیل کرده- است.

این کتاب در واقع تدوین و صورت پرداخته رساله دکترای بنده حقیر است که با همت بلند استاد ارجمندم سرکار خانم دکتر شهربانو صحابی و یاری بی‌دریغ جناب آقای دکتر رسول کاظم‌زاده به سرانجام رسیده‌است. به یقین اگر دستگیری‌ها و راهنمایی‌های بی‌دریغ ایشان نبود شاید چنین کاری حاصل نمی‌شد و با این کیفیت عرضه نمی‌شد.

این کتاب در هفت فصل به مخاطب عرضه می‌گردد. فصل اول کلیات پژوهش را در بر دارد و از فصول بعدی کارکرد اساطیری کهن‌الگو در داستان‌ها در شش فصل تبیین می‌شود.